

Анотації

Струченков А. В. Материалы Национального архивного фонда Украины как источник изучения истории инженерно-технической интеллигенции Донбасса в 1928–1940 годах.

В статье анализируются различные категории документов Национального архивного фонда Украины, в которых отражена история инженерно-технической интеллигенции Донбасса в 1928–1940 годах. Автором выявлен информативный потенциал и уровень объективности таких источников, как документы Компартии, государственных учреждений, профсоюзов, органов статистики и госбезопасности.

Struchenkov A. V. The files of the National archives fund of Ukraine as the source for the study of the history of the technical intelligentsia of Donbass in 1928-1940.

The article tells about various kinds of documents of the National archives fund of Ukraine, which reflect the history of the technical intelligentsia of Donbass in 1928–1940. The author determines the information potential and the degree of the impartiality of such sources as the documents of the Communist Party, the state institutions, the trade unions and the statistical and state security bodies.

А. А. Тропіна

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ В КРИМУ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. Запрограмована XII з'їздом РКП(б) політика коренізації була однією з найяскравіших сторінок в історії суспільства 1920–30-х років. Вона була спрямована на забезпечення в державних, партійних та громадських установах достатньої кількості ідейно відданих представників корінного населення та використання його рідної мови у цих закладах. Важливою складовою частиною коренізації було сприяння владних структур в організації шкіл, вузів, культурних закладів мовами корінних національностей, а також видання відповідними мовами періодики та книг.

Радянська політика коренізації була для більшовицького керівництва лише вимушеним заходом, одним із засобів зміцнення влади, а не метою діяльності. Це неодноразово відзначалося радянськими керівниками. Так, у статті, поміщеній в

газеті “Комуніст”, секретар ЦК КП(б)У М. Попов писав: “Коренізація ніколи не була і не є для нас метою, вона є тільки засобом встановити щільний контакт з національними масами... Практичне значення коренізації, це втягнути широкі маси людності в орбіту комуністичних впливів”.

Суттєву роль у цьому курсі національної політики зіграли також суб’єктивні фактори. Національним питанням спекулював ряд керівників центральної влади. Під час внутрішньо-партійної боротьби вони намагались притягнути на свій бік більшовиків національних республік.

Аналіз останніх публікацій. У наш час багато національних проблем залишається відкритими та невирішеними, тому вивчення національної проблематики є актуальною темою дослідження, опублікована низка монографічних робіт провідних українських і кримських учених, які розглядають політику коренізації, що проводилася радянською владою в Криму на початку ХХ століття. Серед них роботи В. М. Брошева, автора понад 20 книг з історії Криму радянського періоду; Н. Є. Дементьєвої; Д. В. Хованцева; Д. П. Урсу; В. П. Федюка та інших.

Мета статті — характеристика джерельної бази політики коренізації, яка проводилася радянською владою в Криму на початку ХХ століття.

Основний матеріал дослідження. Дослідження становища етнічних меншин можливо при залученні широкого спектру джерел, як друкованих, так і архівних. Друковані джерела розрізняються за місцем і часом походження, рівнем фактографічності, теоретико-методологічними підвалинами, спрямованістю тощо.

Першу групу джерел становлять документи радянського законодавства, які представлені складною ієрархією матеріалів, що законодавчо регулювали соціально-економічне, політичне й етнокультурне життя.

Серед джерел цієї групи особливий інтерес становлять публікації стенографічних звітів етапних в історії коренізації партійних, урядових і відомчих форумів. Окреме місце посідають матеріали XII з’їзду РКП(б) [14], Четвертої наради ЦК РКП(б) з відповідальними працівниками національних республік і областей [13], які відобразили весь спектр внутріпартійних течій

з питань національної політики на піку загострення національної проблеми в 1923 р.

Другу групу джерел становлять статистичні матеріали і довідники як загального характеру [12], так і тематичні, які містять широкий спектр відомостей про динаміку соціальної структури, економічне життя, партійну приналежність, громадську активність, рівень освіченості, культурний потенціал, демографію [10] тощо етнічних меншин в контексті загальних характеристик розвитку Кримської АРСР.

Третю групу джерел складають тематичні збірки, видані як у досліджуваній період, так і в наступні роки. Серед збірок 20–30-х рр. окреме місце посідають тематичні збірки з теорії й практики вирішення національного питання в СРСР, соціально-економічної політики, соціалістичної перебудови сільськогосподарського сектору та колективізації, культурної революції [8; 9; 11].

Безсумнівним доробком істориків за останні роки є публікація окремих джерел і видання об'ємних збірок документів і матеріалів з історії етнічних меншин. Останніми роками збільшилося видання документальних збірок не лише з етнонаціональної історії Крима і її етнополітичного розвитку, а й з історії окремих етнічних меншин [1; 2; 3].

П'яту групу джерел складають праці лідерів більшовизму, зокрема В. І. Леніна та Й. В. Сталіна, партійних і державних функціонерів, які є безпосереднім відбитком тогочасної державної тактики й стратегії регулювання міжнаціональних відносин у республіці та соціалістичної реконструкції етнічних громад. Останні є неодмінною складовою вивчення докторинальних засад ленінської концепції соціалістичного будівництва в національному середовищі та її трансформації під впливом низки соціально-економічних, політичних і культурних чинників 20-х — першої половини 30-х рр. Названий комплекс джерел використовується не як методологічна основа чи концептуальна матриця, а як елемент політичного думання, джерело відповідної практики певним чином перетравлене тогочасним суспільством [4; 5; 7].

Важливе значення для дослідницької праці мають опубліковані матеріали численних зустрічей, наукових читань, “круглих столів”, наукових і науково-практичних конференцій, при-

свячених міжнаціональним відносинам в Україні та Криму та історії її окремих етнічних громад [6].

Окрему групу джерел складає мемуарна література, в якій відображено еволюцію етнічних громад в умовах радянської дійсності, зміна пріоритетів міжетнічного спілкування, умов господарського та етнокультурного відтворення, світоглядна трансформація під впливом гасел пролетарського інтернаціоналізму і класової єдності.

Велику групу джерел становлять вітчизняні і союзні періодичні видання 1921–1935 рр. Плідність їхнього використання визначається роллю, яку відігравала преса протягом періоду соціалістичної реконструкції. Більшовики перетворили щоденне друковане слово на дієве знаряддя партійної роботи по “соціалістичному вихованню трудящих”. Коренізація преси забезпечила прорив більшовизму в національне середовище. Серед нацменгромад цю місію виконували національні газети і журнали: “Коммуністік”, “Колективістік”, “Неос Махітїк” — грецькою мовою, “Светско село”, “Колективіст” — болгарською, “Трибуна Радзецка”, “Серп” — польською, “Дас Нойе Dorf” (“Нове село”) — німецькою, “Зай Грейт” (“Будь готовий”) — єврейською тощо.

Більшовики, наслідуючи вчення В. Леніна про партійну пресу, вивели її на небачений раніше рівень суспільної актуальності, розвивали культуру читання, заохочували колективні читання для неписьменних. Внаслідок низки заходів преса перетворилася на передавальний пас масового політичного виховання, а зміст самих публікацій позначив віхи еволюції тогочасного суспільства і його політичної системи.

Найбільш часто проблеми життя етнічних меншин висвітлювалися в наступних періодичних виданнях: “Коммуніст”, “Політосвіта”, “Приазовский пролетарий”, “Наша правда”, “Большевик”, “Революция и национальности”, “Шлях освіти” тощо. Опрацювання матеріалів преси дає можливість “вжитися” в епоху, зрозуміти, в якому історичному контексті існувало індивідуальне селянське господарство в 20-х роках та відбувалося економічне та культурне відтворення міст. Окремі економічні та соціальні питання часу висвітлювалися в місцевій і центральній пресі, зокрема на сторінках журналу “Життя національностей”. Регулярно про економічний розвиток села

етнічних меншин та його складнощі писали голови національних секцій ЦКНМ, які не обминали проблем радянського будівництва в середовищі етнічних меншин.

Центральний блок архівних джерел з проблематики становить колекція ЦДАВО України, зібрана в фонді Центральної комісії у справах національних меншин (ЦКНМ) при ВУЦВК (ф. 413). Колекція фонду хронологічно обіймає 1924–1934 рр. і складається з автентичних документів і матеріалів, що висвітлюють діяльність національних секцій комісії. Колекція включає переданий до неї після ліквідації на початку 1924 р. невеликий за обсягом архів Відділу національних меншин НКВС. У ранніх справах ЦКНМ знаходяться матеріали обстежень соціально-економічного та культурного становища основних етнічних меншин УРСР та Криму, здійснені комісією в 1924–1925 рр. Вони досить детально й неупереджено зафіксували основні проблеми життя етнічних меншин та причини їхнього виникнення, що своїм корінням сягали в першу половину 20-х рр.

Змістовним джерелом з історії національного села є матеріали обстежень сільрад і районів, що відносно регулярно, починаючи з 1925 р., здійснювалися інспекторами окружних бюро національних меншин.

Висновок. Підсумовуючи огляд джерельної бази, слід сказати, що вона значно розширює фактографічну базу проблеми, порівняно з попередніми періодами. Вона не лише залучає до наукового обігу нові архівні джерела, але є більш збалансованою, оскільки включає джерела, які висвітлюють проблему через призму різних політичних сил. Застосування сучасних методик джерелознавчої праці поруч із уточненням методологічних засад дослідження дозволяє сподіватися, що вона є достатньою для здійснення ґрунтовної комплексної наукової розвідки, яка відповідатиме сучасному стану історичної науки і сприятиме суттєвому прирощенню наукового знання з проблематики.

Джерела та література

1. Братское сотрудничество народов СССР. 1922-1936 гг. — Сб. док. и м-в. — М., 1964. — 439 с.
2. Витяги з протоколів засідань Колегії Наркомпросу [Про організацію культурно-освітньої роботи серед національних меншин]: Постанови Колегії НКО// Бюлетень НКО УРСР. — 1925. — № 4. — С. 18.

3. Всеукраинское совещание по работе среди национальных меньшинств. 2-е. 1930 г. Стенографический отчет и постановления. — Москва — Харьков — Минск, 1931. — 160 с.
4. Декреты Советской власти: в 13 т. — Т. 1. — М.: Политиздат, 1957. — 626 с.
5. Десятый съезд РКП(б): Стеногр. отчет. — М.: Партиздат, 1963.— 954 с.
6. Естественное движение населения СССР в 1926 г. / ЦСУ СССР. Сектор статистики социального состава движения населения. — Т. 1. — М.: ЦСУ, 1929. — 179 с.
7. За ленинскую национальную политику: (Сб. материалов) /Под. общ. ред. Г. Д. Хаханьяна. — Х.: На варті, 1934. — 280 с.
8. Збірник постанов, інструкцій та матеріалів в справі українізації, 1928 р. — Артемівське, 1928. — 38 с.
9. Комуністична партія Радянського Союзу в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. — Пер. з 8-го рос. вид. / Ін-т історії партії при ЦК КПУ. — К.: Політвидав України. — Т. 2. 1917–1924, 1978. — 521 с.
10. Національно-культурне будівництво на рівень темпів 3-го вирішального: Матеріали для доповідачів/ Кабінет культпроп. та агітмасової роботи Дніпропетровського МК КП(б)У. — Дніпропетровськ, 1931. — 60 с.
11. Первое Всеукраинское совещание по работе среди национальных меньшинств. 8–11 января 1927 г. — Харьков, 1927. — 231 с.
12. Совещание уполномоченных по работе среди национальных меньшинств при ЦИКах автономных республик, местных, краевых и губернских исполнительных комитетах. — М., 1928. — 521 с.
13. Четвертое совещание ЦК РКП(б) с ответственными работниками национальных республик и областей в Москве. 9-12 июня 1923 г. М.: Бюро секретариата ЦК РКП(б), 1923. — 255 с.
14. XII съезд РКП(б). 17–25 апреля 1923 г.: Стенограф. отчет. — М.: Политиздат, 1968. — XII, 903 с.

Анотації

***Тропина А. А.* База источников для исследования политики коренизации в Крыму в начале XX века.**

В статье дается комплексный анализ и характеристика источниковой базы исследования национального курса политики коренизации, проводимой советской властью в Крыму в первой половине XX столетия.

***Tropina A. A.* The source of research base of the policy of “korenizatsiya” in the Crimea in the early 20th century.**

The article gives a complex analysis and description of research base of national course of policy of “korenizatsiya”, conducted by the soviet government in the Crimea in the early 20th century.